

SLEUTEL OEFENINGEN HOOFDSTUK 5

5.1.2

- Ik ben aan deze scriptie begonnen omdat ik me meer wilde **verdiepen** in de wereld van reclame.
- De postmoderne roman **daagt uit** tot een eindeloze zoektocht. Zelfs wanneer je een roman meerdere keren hebt gelezen kun je bij de zoveelste lezing tot nieuwe ontdekkingen komen. Die zoektocht zonder einde vind ik **fascinerend**. Aan de zoektocht naar het geweld in enkele romans van Peter Verhelst is met deze scriptie voor mij een (voorlopig) einde gekomen. Met mijn scriptie sluit ik tevens een studieperiode van vier jaar af.
- Wilbert Smulders wil ik hartelijk **bedanken** voor het vertrouwen dat hij mij gaf door mij aan het begin van het tweede studiejaar als student-assistent bij de afdeling Moderne Letterkunde voor te dragen. Ik heb de onderlinge samenwerking als erg prettig **ervaren**.
- Daarnaast wil ik mijn vriend Jeroen **bedanken** voor de ruimte die hij mij de afgelopen jaren heeft gegeven om mijn ambities en passies te volgen. Zijn humor en relativiseringsvermogen hebben bovendien de laatste **loodjes** van het scriptieschrijven wat minder zwaar gemaakt.
- Na een stage bij het Meertens Instituut, onder begeleiding van Leonie Cornips, bood Leonie mij de mogelijkheid om een onderzoek uit te voeren omtrent meertaligheid bij jonge kinderen. Tijdens het schrijven van mijn scriptie heb ik veel gehad aan de begeleiding van Leonie, ik dank haar voor haar **enthousiasme** en haar **enorme** kennis op het gebied van meertaligheid.
- Frank Drijkoningen ben ik ook veel dank verschuldigd. Hij heeft mij interessante literatuur **aangeraden** en ik heb dankbaar gebruik gemaakt van zijn omvangrijke kennis op het gebied van de morfologie.

5.1.3

- De eerste deelvraag die wordt beantwoord, **luit** als volgt: hoe positioneert de schrijver zich in het maatschappelijke domein?
- In deze scriptie staat de notie "autonomie" (en daarmee ook "engagement") **centraal**.
- In dit onderzoek gaat de **aandacht** uit naar het verwerven van lexicaal en morfologisch geslacht door jonge eentalige en tweetalige Turks-Nederlandse kinderen.
- Mijn onderzoek naar vogels in de Middel nederlandse literatuur is grotendeels **gebaseerd** op een Duits onderzoeksproject met de naam Tiere in der Literatur des Mittelalters.
- In **hoofdstuk** twee **behandel** ik het begrip "autonomie" aan de hand van de filosofie van Immanuel Kant, de grondlegger van de moderne autonomiegedachte.
- In dit onderzoek **beperk** ik mij tot de romans die na de Tweede Wereldoorlog verschenen. De andere romans laat ik hier buiten **beschouwing**.

5.1.4

- In dit onderzoek zal **op** een tot nu toe nauwelijks besproken onderdeel van haar schrijverschap worden ingegaan: literaire autonomie. Door het model van literaire autonomie toe te passen **op** Haasse, wordt er een nieuw licht geworpen **op** Haasses schrijverschap. Dit onderzoek is dus een aanvulling **op** de bestaande literatuur over Haasse.
- Uit** onderzoek (Van der Velde 2003, 2004) komt naar voren dat eentalige Nederlandse kinderen pas op een relatief late leeftijd het geslachtstelsel hebben verworven, zo rond het zesde levensjaar. De vraag is hoe de verwerving van het Nederlandse geslachtstelsel eruit ziet voor kinderen die op jonge leeftijd naast het Nederlands een andere taal leren.
- In onderzoek **naar** de verwerving van geslacht door tweetalige kinderen is tot nu toe geen aandacht geweest voor de verwerving van morfologisch geslacht. **Onder** morfologisch geslacht wordt het geslacht verstaan dat bepaald wordt door suffixen of in samenstellingen door het rechterdeel van het gelede woord.
- De vraag is welke verwervingsstadia tweetalige kinderen doorlopen, wanneer het morfologisch geslacht aangaat. Dit onderzoek is om die reden gericht **op** de verwerving van het Nederlandse geslachtstelsel.

5.1.5

- Allereerst ga ik aan de **hand** van Žižek in op het onderscheid tussen subjectief en objectief (symbolisch en systemisch) geweld. Vervolgens maak ik een onderverdeling in de drie soorten geweld – subjectief, systemisch en symbolisch geweld – waarbij ik per geweldsvorm de link leg met andere filosofen en hun beschouwingen op geweld. De filosofen die daarbij respectievelijk de **revue** passeren zijn Walter Benjamin, Michel Foucault, Judith Butler en Maurice Blanchot.

- b. Ik heb gekozen voor etnografie als onderzoeksmethode. Dit komt aan de orde in hoofdstuk 3, waarin ik de voor- en nadelen van kwantitatief onderzoek en kwalitatief onderzoek op een rij zet en mijn keuze voor etnografie beargumenteer.
- c. De romans van Verhelst die ik in het tweede gedeelte van mijn scriptie aan een uitgebreide analyse zal onderwerpen zijn respectievelijk *Vloeibaar harnas* (1993), *Tongkat. Een verhalenbordeel* (1999) en *Zwerm* (2005).
- d. In de generatieve taalwetenschap wordt een onderscheid gemaakt tussen de grammatica en de productie van een kind, een onderscheid dat ook bekend staat als competence versus performance (Chomsky 1965). In hoofdstuk 4 wordt hier op ingegaan.

5.1.6

- a. In het eerste gedeelte van het theoretische kader kwamen aan de hand van Žižek, Benjamin, Foucault, Butler en Blanchot diverse filosofische theorieën over geweld aan de orde. In dit tweede hoofdstuk zullen hun theorieën gekoppeld worden aan de (structuralistische) narratologie, zoals die in *Literair Mechaniek* (1999) beschreven wordt.
- b. Zoals ik in het narratologische gedeelte van het theoretisch kader stelde, impliceert het vertellen behalve symbolisch ook systemisch geweld. In het onderstaande zal ik kort aandacht besteden aan het eventuele (verzet tegen het) systemisch geweld van het vertellen in *Vloeibaar harnas*.
- c. Uit het vorige hoofdstuk is gebleken dat er in de literaire kritiek een discussie gaande is over de autonomie van de literatuur.
- d. In de volgende hoofdstukken ga ik dieper in op Bouazza's opinieartikelen, de meer politieke statements die hij maakt in de interviews en zijn status als publieke figuur. Dit doe ik aan de hand van de theorieën over intellectualisme en engagement die ik in het eerste deel uiteenzette
- e. Om een beter beeld te krijgen van de context waarin de naoorlogse literatuur tot stand kwam beschrijf ik eerst kort de verhouding tussen de joden en de niet-joden na de oorlog.
- f. In de volgende hoofdstukken zal ik de vooronderstelling dat critici Bouazza's werk op andere (namelijk sociologische of etnische) voorwaarden dan zuiver literaire beoordeeld wordt aan de werkelijkheid toetsen.
- g. In hoofdstuk één wees ik erop dat van intellectuelen verwacht wordt dat zij een ongebonden en objectief bestaan leiden. Mannheim zag dit ideaal verwezenlijkt in de 'freischwebende Intelligenz'.
- h. Op die verwijzing(en) naar 11 september 2001 kom ik later terug in de bespreking van de tijd in de roman.

5.1.7

Er zijn verschillende mogelijkheden. Hieronder vind je de oorspronkelijke zinnen:

- a. **Onder** identiteit **versta ik** in navolging van Khleif (1980) de sociale ruimte van een persoon die wordt afgebakend door groepsgrenzen.
- b. Goddelijk geweld **kan worden opgevat als** een vorm van geweld dat onafhankelijk van het recht opereert.
- c. Verhalen **kunnen worden beschouwd als** structuren die een aantal vaste en tevens met elkaar samenhangende elementen bezitten. (Van Boven & Dorleijn 2003: 37)
- d. De "fabel" is dat wat daadwerkelijk gebeurt, de logisch-chronologische loop der gebeurtenissen. **Onder** "sujet" **wordt** de volgorde van de gebeurtenissen **verstaan** zoals die in het verhaal wordt gegeven oftewel de ordening waarvan de lezer kennisneemt en die niet altijd chronologisch is. Het begrippenpaar "fabel" en "sujet" wordt in andere verhaaltheoretische modellen ook wel **aangeduid met** story en plot, story en discourse of histoire en récit. (Van Boven & Dorleijn 2003: 241)

5.1.8

- a. Nu de drie romans van Verhelst aan een uitgebreide analyse zijn onderworpen is het mogelijk om via de antwoorden op de subvragen een overkoepelend antwoord te geven op de hoofdvraag: "Welke vormen van geweld spelen een rol in de romans van Peter Verhelst?"
- b. Aan de hand van bovenstaande antwoorden op de verschillende subvragen kan nu geconcludeerd worden dat er in *Vloeibaar harnas*, *Tongkat. Een verhalenbordeel* en *Zwerm* sprake is van subjectief geweld, (verzet tegen) systemisch geweld en van (verzet tegen) symbolisch geweld.
- c. De notie "autonomie" is altijd een omstreden begrip gebleven. Dat het ook vandaag de dag nog actueel is, is wel gebleken uit de discussie over "autonomie en engagement" in de literaire kritiek. Deze discussie liet duidelijk zien hoe actueel en omstreden het begrip "autonomie" nog is.

- d. In dit onderzoek ging de aandacht uit **naar** de verwerving van lexicaal en morfologisch geslacht bij eentalige Nederlandse kinderen en tweetalige Turks-Nederlandse kinderen.
- e. **Uit** de resultaten omtrent lexicaal geslacht blijkt dat de eentalige kinderen **in** verhouding **tot** de tweetalige kinderen hoger scoren op het correct gebruik van het nonneuter lidwoord.
- f. De verwachting dat er verschil gevonden zal worden **tussen** eentalige en tweetalige kinderen bij de verwerving van lexicaal geslacht van ongelede woorden, wordt **door** de resultaten bevestigd.
- g. Een mogelijke oorzaak **voor** deze resultaten is de rol die de input speelt bij de verwerving van lexicaal geslacht.
- h. Het zou zinvol zijn onderzoek te doen **naar** de *knowledge* en *performance* van oudere tweetalige kinderen dan in dit onderzoek getest zijn, om na te kunnen gaan vanaf welke leeftijd de kennis die de oudere tweetalige kinderen hebben, terug te vinden is in hun productie.
- i. Vervolgonderzoek naar de verwerving van grammaticaal geslacht zou kunnen **uitwijzen** of tweetalige Turks-Nederlandse kinderen fossiliseren in het gebruik van nonneuter lidwoorden voor neuter woorden.
- j. De resultaten laten zien dat er een duidelijke ontwikkeling is wanneer het gaat om de verwerving van het lidwoord de door eentalige en tweetalige kinderen, de jongste groep (3;0-3;10) en middelste groep (5;0-5;2) verschillen significant **van** elkaar. Een andere bevinding is dat zowel eentalige als tweetalige kinderen *de* overgeneraliseren, zij gebruiken *de* waar *het* meer gepast is.

5.2.1

- a. De modale partikels *wel*, *maar* en *dan* worden het meest gebruikt door de NT2- sprekers (respectievelijk 3.3, 2.8 en 1.9 per duizend woorden), **terwijl** moedertaalsprekers *dan*, *dus* en *eens* het vaakst gebruiken.
- b. Geen van de deelnemers aan het onderzoek gebruikt alle onderzochte modale partikels. Sprekers 3 en 5, de sprekers met het hoogste geschatte NT2-niveau, gebruiken ook de meeste modale partikels, **respectievelijk** tien en negen verschillende. **Daarnaast** gebruiken ze de partikels die ook door andere NT2-sprekers worden gebruikt veel frequenter.
- c. **Aangezien** de tekst in een prentenboek niet enkel uit woorden (geschreven taal) maar ook uit prenten bestaat, maak ik voor de vertaalanalyse gebruik van een zogenaamde multimodale tekstanalyse.
- d. Binnen de sociosemiotiek wordt elke vorm gezien als een *semiotic resource*, **namelijk** een middel of vorm die een bepaald *betekenispotentiaal* kan krijgen binnen een bepaalde context.
- e. **Voorafgaand** aan mijn vertaalanalyse geef ik nu eerst een kort overzicht van hoe ideationele en interpersonele betekenissen kunnen gerealiseerd worden in woord en beeld. In mijn overzicht ga ik **voornamelijk** in op de principes en analysecategorieën die relevant zijn voor mijn vertaalanalyse.
- f. Een close up kan gebruikt worden om een meer intieme relatie tussen tekst en lezer uit te drukken. Deelnemers die worden afgebeeld in volledige figuur die minder dan de helft van de bladzijde in beslag neemt, lijken **daarentegen** eerder op verre symbolische afstand van de lezer te staan.
- g. Nederland is de Poolse gemeenschap de afgelopen tien jaar een aanzienlijke en onmiskenbare minderheid geworden; van de circa 200.000 in Nederland geregistreerde Midden- en Oost-Europeanen oftewel MOE-landers zijn er plusminus 136.000 afkomstig uit Polen. **Desondanks** is het reële aantal Polen in Nederland moeilijk te meten **wegens** niet-geregistreerde en tijdelijke verblijven. Het is **dan ook** een relevante vraag welk(e) heterobeeld(en) of stereotypen over Midden- en Oost-Europese arbeidsmigranten in de Nederlandse nieuwsmidia en het politieke discours bestaan. Er wordt **eveneens** nagegaan of het onderzoekscorpus gekenmerkt is door een 'euro-oriëntalistisch discours', i.e. een intra-Europese tegenstelling tussen West en Oost-Europa door het gebruik van stereotypen.
- h. **Enerzijds** hebben Britse mediateksten morele paniek over Midden-en Oost-Europese arbeidsmigranten gecreëerd; **met name** populaire en conservatieve bladen hebben de arbeidsmigrant voorgesteld als een bedreiging voor de sociale zekerheid, het onderwijs en de arbeidsmarkt. **Anderzijds** hebben centrum-en progressieve kranten arbeidsmigranten erkend als ambitieuze en nuttige individuen.
- i. De arbeidsmigratie heeft geleid tot neologismen in het jargon van overheidsinstellingen en werkgevers-en werknemersorganisaties. **Zo** beschrijft een "Polen-CAO" de tewerkstellingsvoorwaarden voor tijdelijke arbeidsmigranten.

- j. **Waar** Mulisch op een gegeven moment zijn schrijverschap op het spel zette, **daar** zette Claus liever zijn betrokkenheid op het spel. Voor Mulisch was het een ideologische aangelegenheid, voor Claus – op enkele momenten na – in de eerste plaats een artistieke. **Ondanks** – of misschien wel **dankzij** – deze verschillen gingen de twee schrijvers een samenwerking aan.
- k. Een vervolgvraag die ook nog eens aan de orde zou moeten komen is die naar eventuele volgordes in het aanleren van de verschillende betekenissen van de modale partikels. Het onderhavige corpus is daarvoor **echter** veel te klein.

5.2.2

- a. Eerder werd al **aangetoond** hoe Bruna's beeldstijl binnen de traditie van het toenmalige modernisme en functionalisme geplaatst kan worden.
- b. In een beschouwing achteraf **beweerde** Mulisch dat de samenwerking harmonieus verliep.
- c. Mulisch **benadrukt** in dit citaat dat de politieke opvattingen van Claus en hemzelf gelijk waren.
- d. Bovendien **stipt** hij kort het probleem **aan** dat in het hele proces centraal zou komen te staan: hoe zouden artistieke en politieke opvattingen zich tot elkaar moeten verhouden?
- e. Mulisch en Claus **pleitten** voor een collectief, revolutionair schrijverschap.
- f. De wat oudere auteurs bagatelliseren de ernst van de onderneming en **beschouwen** haar als het 'slotconcert van de jaren zestig', als het eindpunt van hun geëngageerde schrijverschap.
- g. De schrijvers **vroegen zich af** welke rol er in de samenleving voor hen was weggelegd.
- h. Benoît Denis **laat zien** dat deze geëngageerde schrijvers voortdurend worstelen met hun positie ten opzichte van de geautonomiseerde literaire praktijk.
- i. Frans Ruiten en Wilbert Smulders **onderscheiden** drie verschillende dimensies van autonomie.
- j. Door anders te zijn, belichaamt de kunst een plaats buiten de orde. Adorno **spreekt** dan ook over de 'duel essence of art': zij is autonoom én zij is een sociaal feit.
- k. Mulisch **stelt vast** dat het lot van de Commune nog altijd boven het hoofd van Cuba hangt.
- l. De minister **beargumenteerde** dat de overheid zich niet zou moeten mengen in het artistieke proces.
- m. Er werd, zoals Adlington **betoogt**, allerminst gebroken met de tegenstelling tussen avant-garde en kitsch.

5.2.3

- a. In dit artikel wil ik de Zweedse vertaling van het Nederlandse prentenboek *Nijntje in de sneeuw* (1963) van Dick Bruna **onderzoeken**.
- b. De centrale vraagstelling voor dit artikel is dus tweedelig en **luidt** als volgt: [...].
- c. De Pool heeft een reputatie van onverantwoord rijgedrag en onbetaalde verkeersboetes, hetgeen niet **strookt** met het Nederlandse zelfbeeld van betrouwbaarheid en transparantie.
- d. Dat vooral poëzie en toneel in de jaren zestig geschikt leken om zijn behoefte als schrijver te vervullen, **blijkt** wel uit het feit dat Claus in deze jaren weinig prozawerken publiceerde.
- e. Uit de resultaten van het onderzoek **komt** duidelijk naar voren dat de onderzochte NT2-sprekers modale partikels gebruiken, zij het in verschillende mate.
- f. Het onderzoek was erop **gericht**, een beeld te **krijgen** van de verwerving van Nederlandse modale partikels door niet-moedertaalsprekers. Het **bepaalde zich** tot de volgende vijftien modale partikels: *alleen, dan, dus, eens, even, maar, misschien, nog, nu/nou, ook, pas, soms, toch, wel* en *zeker*. Alle onderzochte modale partikels worden veelvuldig **genoemd** in de relevante literatuur.
- g. Toen er begin jaren zeventig weer een roman van Claus verscheen, viel op dat zijn pleidooi voor iets verstaanbaars niet langer **gold**. *Schaamte* werd als ontoegankelijk proza ervaren.
- h. De eerste verhaallijn is **gebaseerd** op het verhaal uit Mozarts opera *Don Giovanni*.
- i. Met deze uitspraak wordt **verwezen naar** de uitlating van PVV-voorzitter Geert Wilders die in 2006 vreesde voor een "tsunami van islamisering".
- j. De G4 **bestaat uit** de vier grootste gemeenten in Nederland: Den Haag, Utrecht, Amsterdam en Rotterdam.

5.2.4

- a. Er is nog nauwelijks onderzoek **gedaan/verricht** naar het gebruik van modale partikels door sprekers van het Nederlands als Tweede Taal.
- b. In dit artikel wordt verslag **gedaan** van onderzoek van spontane spraak van tweedetaalsprekers van het Nederlands. Daarbij **staan** de volgende onderzoeksvragen centraal.
- c. Het is niet uitgesloten dat NT2-sprekers die dit soort uiterst nuttige combinaties gebruiken ze als geheel aangeleerd hebben zónder dat ze precies alle details van het modale gebruik van *maar* kennen. Nader onderzoek zou hier licht op moeten **werpen**.

- d. Een vervolgvraag die ook nog eens aan de orde zou moeten **komen** is die naar eventuele volgordes in het aanleren van de verschillende betekenissen van de modale artikels.
- e. Nijntjes visuele vormgeving werd eerder al in verband **gebracht** met de theorie over neontenie van de etoloog Konrad Lorenz.
- f. De conventies van de literaire autonomie lijken haaks te **staan** op de behoefte een expliciete geëngageerde boodschap uit te dragen.
- g. Aan de basis van het collectieve kunstwerk Reconstructie **lag** een gedeelde ervaring.
- h. Men probeerde met de opera bepaalde wantoestanden aan de kaak te **stellen**.
- i. Als het inderdaad zo is dat sommige partikels zoals maar en wel gemakkelijker te verwerven zijn dan andere, dan valt te overwegen om de 'gemakkelijke' eerder aan te bieden dan de 'moeilijke', en in een latere fase van het onderwijs extra aandacht te **besteden** aan de 'moeilijke'.
- j. Verder onderzoek is nodig om conclusies te kunnen trekken met betrekking tot de moeilijkheidsgraad van individuele modale partikels.
- k. De prominentie van Nijntjes hoofd benadrukt meteen ook de contactzoekende blik die een centrale rol **spelen** in de prenten van Bruna.
- l. Door gebruik te **maken** van een multimodale vertaalanalyse heb ik in dit artikel aangetoond dat hoewel de prenten dezelfde zijn in vertaalde prentenboeken, er toch verschillende kindbeelden kunnen worden uitgedrukt in bron- en doelttekst.

5.2.5

- a. Het vertaalproces wordt steeds gestuurd en beïnvloed **door** zogenaamde *vertaalnormen*. Dit zijn de normen die bepalen **in** hoeverre de doelttekst mag afwijken van de brontekst en **in** hoeverre de tekst gemanipuleerd kan worden om tegemoet te komen **aan** de normen en de eisen **van** de doelcultuur.
- b. De verschillende vertaalanalyses van de boeken over Pippi Langkous van de Zweedse Astrid Lindgren kunnen als voorbeeld **bij** uitstek dienen.
- c. Tot **op** heden heeft de vertaalwetenschap zich voornamelijk beziggehouden **met** de analyse van geschreven teksten. **In** het kader **van** de steeds groeiende digitale en multimediale samenleving is er tijdens de laatste jaren binnen de linguïstiek en het tekstonderzoek ook steeds meer aandacht gekomen **voor** de analyse van teksten die niet enkel **uit** geschreven taal bestaan, maar ook **uit** beeld en/of gesproken taal.
- d. Al deze sociosemiotische principes liggen ook **aan** de basis **van** de systemisch-functionele grammatica (SFG) die door Halliday ontwikkeld werd voor de 'talige taal' en die vervolgens door Kress en Van Leeuwen (2006) werd toegepast **op** beeld.
- e. Met de eerste dichtregel verwijst hij **naar** de verwoestende kracht van de atoombom, en met de volgende regel refereert hij **aan** de schadelijke effecten van een ontploffing op ongeboren kinderen.
- f. **Op** grond **van** eerder onderzoek is het aannemelijk dat tweedetaalsprekers van het Nederlands moeite zullen hebben met het verwerven van modale partikels.
- g. **In** de loop **van** de negentiende eeuw verwierven schrijvers een autonome positie.
- h. Geëngageerde schrijvers worstelden voortdurend **met** hun positie **ten** opzichte **van** de "geautonomiseerde literaire praktijk".
- i. Lijnrecht **tegenover** de opvatting van Sartre staan de ideeën van Theodor Adorno.